

ТИПОЛОГІЯ РЕЧЕНЬ З ДІЕСЛІВНО-АД'ЄКТИВНИМИ ПРЕДИКАТОРАМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ В ЗІСТАВЛЕННІ З ЧЕСЬКОЮ

26 березня 2009 р. виповнюється 70 років докторові філологічних наук, професору, завідувачеві відділення україністики кафедри славістики Оломоуцького університету (Чеська Республіка) Йосипові Фрідріховичу Андершу, фахівцеві в галузі типології слов'янських мов, зіставної граматики чеської й української мов, українсько-чеських мовних зв'язків, який у 1988–1992 рр. був заступником головного редактора журналу «Мовознавство».

Щиро вітаючи ювіляра, пропонуємо читачам його нову розвідку.

У статті аналізуються речення з дієслівно-ад'єктивними предикаторами в українській мові в зіставленні з чеською.

Ключові слова: речення, синтаксична структура, предикатор, ад'єктивні предикатори.

Метою нашої статті є схарактеризувати валентно-інтенційні моделі тих реченневих структур в українській і чеській мовах, які конститууються на базі дієслівно-ад'єктивних предикаторів.

Предикатор як центральний компонент валентно-інтенційних моделей речення, за якими утворюються мінімальні, але граматично й інформаційно повні конкретні речення-висловлення, характеризується двома складниками — предикатним і предикативним. Предикатний складник предикаторів відбиває різні дії і стани, на основі яких формуються відношення між учасниками позамовної ситуації, а предикативна — актуалізує їх у модально-часовому плані. Предикатори можуть бути синтетичними й аналітичними; до перших із них належать, наприклад, повнозначні дієслова, які в одному слові мають усі необхідні засоби для вираження обох складників предикатора — предикатного і предикативного, а до інших — дієслівно-іменні сполучення, які складаються з дієслівної зв'язки, наприклад, *бути / být*, що забезпечує вираження модальності і часу, та субстантива чи ад'єктива, які виражають предикатну семантику.

Предикатор становить основу моделі мовного відображення позамовної ситуації: завдяки своїй предикатній семантиці він здатний відкривати функціональні позиції для учасників дій і станів. Цю здатність предикатора називатимемо інтенцією, а самих учасників — партиципантами; останні можуть мати різні семантичні ролі, а саме: субстанційні (агенс, носій, пацієнс, реципієнт, бенефіцієнт, інструмент та ін.) і ситуативні, або пропозитивні (ідеться про партиципанти, виражені підрядними реченнями, віддієслівними іменниками, інфінітивами тощо).

Для опису валентно-інтенційних моделей реченневих структур і встановлення їх типології важливо з'ясувати питання семантичних типів предикаторів. Найчастіше виділяються дві найзагальніші групи — предикатори дії і предика-

тори стану, у межах яких можуть існувати менші підтипи. Предикатори дії означають процеси і є в основному дієслівними, напр.: *ходить, читати, співати* та ін., а предикатори стану означають стан, властивості, відношення тощо і можуть бути як дієслівними, так і дієслівно-іменними, зокрема дієслівно-ад'єктивними, напр.: *мати, бути, містити, мати відвагу, бути у формі, бути веселим, бути схожим* тощо.

Розрізнення двох основних семантичних типів предикаторів показало, що дієслівно-прикметникові предикатори належать до предикаторів стану, а точніше, предикаторів властивості. Цьому сприяє сама природа прикметника, визначальною семантичною особливістю якого є те, що він сигналізує статичну ознаку; прикметники як частина мови виражають статичні, постійні ознаки (властивості) предмета, на відміну від дієслів як назв динамічних процесуальних ознак предметів.

Дієслівно-ад'єктивні предикатори, конституюючи семантичну структуру речення типу: «хтось / щось має / не має якусь властивість»¹, сигналізують про постійну, стабільну ознаку предмета, «яка постає такою властивістю, з якою пов'язуються типова своєрідність предмета, його відмінність від інших предметів»². Вони формуються на основі всіх семантичних груп прикметників — якісних, відносних і присвійних, що передають різні властивості предметів: якість, смак, колір, розмір, температуру, відношення, відповідність, належність, фізичні й психічні властивості істот, різні властивості неживих предметів тощо, напр.: *солодкий / sladký, коричневий / hnědý, великий / velký, красивий / hezký, бути певним / být si jist* та ін.

Характерною особливістю дієслівно-ад'єктивних предикаторів, що формуються на основі якісних прикметників, є їх здатність виражати ступінь вияву ознаки (пор.: *сіруватий / šedavý, здоровенний / velikánský; надто малий / příliš malý, дуже добрий / velmi dobrý*) та співвідносну міру ознаки (пор.: *більший / větší, набагато більший / mnohem větší, менш важливий / méně důležitý*): у першому випадку на основну семантику властивості предикаторів нашаровується відтінок більшої чи меншої інтенсивності, а в другому — відтінок зіставлення й порівняння. Між обома видами дієслівно-ад'єктивних предикаторів існує і формальна відмінність: предикатори, що виражають ступінь вияву ознаки, формують одновалентну модель речення, а предикатори зі значенням співвідносної міри ознаки — двовалентну. Про це І. Р. Вихованець пише так: «Предикати із семантикою співвідносної міри якості вирізняються додаванням позиції правобічної валентності, де використовуються іменникові компоненти у функції об'єкта порівняння, напр.: *Син вищий за батька; Дівчина була красивіша від подруги; Вони досвідченіші від нас*. Поширення валентної рамки предикатів є свідченням семантичних зрушень у них і у свою чергу закріплює їх семантичну видозміну. У подібних предикатів зберігається значення якості, наявне у вихідних для них предикатів якості, і набувається значення зіставлення, порівняння, що впливає безпосередньо на збільшення валентних позицій предиката. Тому двовалентні предикати, що вимагають двох іменникових синтаксем — суб'єктної і об'єктної, формують окремий різновид предикатів якості. Їх можна назвати предикатами якості-відношення»³.

¹ Grepl Ě., Karlík P. Skladba češtiny.— Olomouc, 1998.— S. 61.

² Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови.— К., 1992.— С. 102.

³ Там же.— С. 104.

Релевантною рисою предикаторів властивості є їхня обов'язкова сполучуваність з лівоінтенційним партиципантом — носієм властивості, якому на валентному рівні відповідає актантна позиція підмета. При цьому предикатори властивості не лише інформують про те, яку властивість має лівоінтенційний партиципант, а й відповідно оцінюють, кваліфікують і характеризують його. Деякі предикатори властивості, як було показано вище, здатні відкривати також конститутивну позицію для правоінтенційного партиципанта, яка може бути реалізованою або потенційною.

Уживаючись у функції присудка, предикатори (як дієслівні, так і дієслівно-іменні) потребують відповідно до своїх семантико-функціональних позицій (партиципантів) відкриття певних формально-синтаксичних позицій та заповнення їх певними морфологічними формами. Здатність предикаторів відкривати формально-синтаксичні позиції називається валентністю, а самі формально-синтаксичні позиції — членами речення, або актантами (вони можуть бути обов'язковими або потенційними).

За кількістю актантів предикатори можна поділити на такі групи:

одновалентні предикатори з одним актантом — *спати / spát, дощити / pršet, бути холодно / být chladno, бути розумним / být rozumný* та ін., напр.: *Дитина спить — Dítě spí, В Оломоуці дощить — V Olomouci prší, У кімнаті холодно — V pokoji je chladno, Хлопчик розумний — Chlapec je rozumný;*

двовалентні предикатори з одним актантом лівим і одним правим або тільки з двома актантами правими — *опинятися / ocitát se, вестися / dařit se, бути ідентичним / být identický* та ін., напр.: *Турист опинився на роздоріжжі — Turista se ocitl na rozcestí, Нам ведеться добре — Daří se nám dobře, Особа ідентична зі зниклим — Osoba je identická s pohřešovaným;*

тривалентні предикатори з одним актантом лівим і двома правими — *адресувати / adresovat, дати / dát, відізнати / odlišit* та ін., напр.: *Син адресував лист матері — Syn adresoval dopis matce, Брат дав сестрі яблуко — Bratr dal sestře jablko, Спеціаліст відізнав оригінал від репродукції — Odborník odlišil originál od reprodukce;*

чотиривалентні предикатори з одним актантом лівим і трьома правими — *покласти / položit, послати / poslat, повідомити / sdělit* та ін., напр.: *Марія поклала йому руку на плече — Marie mu položila ruku na rameno, Студент послав дипломну роботу керівникові поштою — Student poslal diplomovou práci školiteli poštou.*

Виділені валентні типи предикаторів є в українській і чеській мовах основними. Можна було б виділити ще п'яти- і шестивалентні предикатори, але вони вживаються рідко.

Перелік основних валентних груп предикаторів показав, що дієслівно-ад'єктивні предикатори є головним чином одно- і двовалентними. На рівні абстрактного синтаксико-семантичного моделювання їх можна представити двома загальними валентними структурами: $A_1 - Vf_{\text{cop}} + \text{Adj}$ і $A_1 - Vf_{\text{cop}} + \text{Adj} - A_2^4$, у

⁴ Пояснення символів, прийнятих у цій статті: A_1 — лівовалентний актант; A_2 — правовалентний актант; Adj — прикметник; S_{cas} — безприйменикові відмінки іменника; S_n — іменник у формі називного відмінка; S_g — іменник у формі родового відмінка; S_d — іменник у формі давального відмінка; S_a — іменник у формі знахідного відмінка; S_i — іменник у формі орудного відмінка; ргаер S_{cas} — прийменникові відмінки іменника; *від, для, до* S_g — іменник у формі родового відмінка з прийменниками *від, для, до*; *k / ke* S_d — іменник у формі давального відмінка з прийменником *k / ke*; *на, на* S_a — іменник у формі знахідного відмінка з прийменником *на, на*; *з, з* S_i — іменник у формі орудного відмінка з прийменником *з, з*; *в, по* S_i — іменник у формі місцевого відмінка з прийменниками *в, по*; Vf_{cop} — особова форма дієслівної зв'язки *бути / být*.

яких A_1 означає лівовалентний актант, $Vf_{\text{cop}} + \text{Adj}$ — дієслівну зв'язку + ад'єктив і A_2 — правовалентний актант. Ураховуючи морфолого-синтаксичне вираження актантів, загальні валентні структури можна значно конкретизувати, що важливо для аналізу конкретного мовного матеріалу, зокрема, актант A_1 (підмет) реалізується називним відмінком субстантива (S_n), а актант A_2 (додаток чи обставина) — непрямыми відмінками субстантива (S_{cas}), причому як з прийменниками (праер S_{cas}), так і без них (S_g, S_d, S_a, S_i, S_l). Це дозволяє виділити на морфолого-синтаксичному рівні синтаксико-семантичного моделювання такі три основні валентні моделі речення з дієслівно-ад'єктивними предикаторами: 1) $S_n — Vf_{\text{cop}} + \text{Adj}$, 2) $S_n — Vf_{\text{cop}} + \text{Adj} — S_{\text{cas}}$ і 3) $S_n — Vf_{\text{cop}} + \text{Adj} — \text{праер } S_{\text{cas}}$.

Розглянемо кожну з цих моделей, відзначаючи особливості їх граматичної і лексико-семантичної реалізації в чесько-українському зіставно-типологічному плані.

1. Валентна модель $S_n — Vf_{\text{cop}} + \text{Adj}$. У позиції підмета цієї структурної моделі виступають іменники (займенники) у формі називного відмінка, які означають живі істоти і предмети, а присудка — дієслівно-ад'єктивні предикатори, що мають у своєму складі прикметники всіх лексико-семантичних розрядів, напр.: *високий / vysoký, низький / nízký, красивий / krásný, брудний / špinavý, осінній / podzimní, університетський / univerzitní, керамічний / keramický, батьків / otcův, материн / matčín* та ін.

За моделлю $S_n — Vf_{\text{cop}} + \text{Adj}$ утворюються конкретні речення, які виражають семантичну структуру: носій властивості — властивість, напр.: *Дім високий — Dům je vysoký, Дівчина красива — Dívka je krásná, День був осінній — Den byl podzimní, Бібліотека університетська — Knihovna je univerzitní, Автомобіль батьків — Auto je otcovo*. Деякі речення цього типу синонімічні реченням, утвореним за моделлю $S_n — Vf$, пор.: *Діти пустотливі — Děti jsou darebné і Діти пустують — Děti darebačí, Кінь полохливий — Kůň je plašivý і Кінь полохається — Kůň se plaší*.

2. Валентна структура $S_n — Vf_{\text{cop}} + \text{Adj} — S_{\text{cas}}$. У позиції підмета цієї валентної структури виступають іменники (займенники) у формі називного відмінка, які означають живі істоти і предмети, а присудка — дієслівно-ад'єктивні предикатори, що мають у своєму складі якісні прикметники, які вимагають доповнення своєї семантики об'єктом у формі непрямого відмінка іменника чи займенника без прийменника.

На базі структурної моделі $S_n — Vf_{\text{cop}} + \text{Adj} — S_{\text{cas}}$ конституюються речення, які виражають семантичну структуру: носій властивості — властивість — об'єкт властивості.

Залежно від типу дієслівно-ад'єктивного предикатора й характеру відмінкової форми правовалентного компонента S_{cas} аналізована валентна структура виявляється в різних елементарних структурних моделях. Наведемо ці моделі, зазначивши предикатори, на основі яких вони реалізуються, і приклади до них:

$S_n — Vf_{\text{cop}} + \text{Adj} — S_g$: *бути вартим / být hodem, бути гідним / být hodem, бути годним / být hodem, бути далеким / být vzdálený, бути достойним / být hodem, бути певним / být si vědom, бути повним / být plný, бути свідомим / být si vědom, бути сповненим / být plný* та ін. Наприклад: *Ця справа варта уваги — Ta věc je hodna pozornosti, Розум був далеким розуміння — Rozum byl vzdálený pochopení, Ця жінка не достойна такої честі — Ta žena není hodna té cti, Студент певний своїх завдань — Student si je vědom svých úkolů, Лесині очі повні дрібного піску — Lesyní oči byly plné drobného písku, Письменник свідомий свого обов'язку —*

Spisovatel si je vědom svého závazku. Аналізована модель добре представлена як в українській, так і в чеській мовах.

S_n — Vf_{cop} + Adj — S_d : *бути близьким / být blízký, бути вірним / být věrný, бути властивим / být vlastní, бути дорогим / být drahý, бути корисним / být užitečný, бути необхідним / být nezbytný, бути покірним / být poslušen, бути потрібним / být potřebný, бути цікавим / být zajímavý* та ін. Наприклад: *Це йому близьке — To je mi blízké, Моє серце вірне правді — Moje srdce je věrné pravdě, Це властиве жіночій статі — Je to vlastní ženskému pohlaví, Кожна мить життя вам буде дорога — Každý okamžik života vám bude drahý, Батьківська порада була мені корисна — Otcovská rada mi byla užitečná, Цей прилад необхідний студентам — Tento přístroj je nezbytný pro studenty, Хлопець покірний батькам — Chlapec je poslušen rodičů, Хворому потрібен спокій — Nemocný potřebuje klid, Книга цікава дітям — Kniha je zajímavá pro děti.* Валентні можливості українських і чеських дієслівно-ад'єктивних предикаторів цього типу в основному збігаються. Однак є випадки, коли безприйменниковому давальному відмінку в українській мові відповідає інший безприйменниковий відмінок, наприклад родовий, або прийменниково-відмінкова конструкція, наприклад «*pro* + S_d » — у чеській, пор.: *Хлопець покірний батькам — Chlapec je poslušen rodičům, Книга цікава дітям — Kniha je zajímavá pro děti, Цей прилад необхідний студентам — Tento přístroj je nezbytný pro studenty*, або українське речення, побудоване за моделлю S_n — Vf_{cop} + Adj — S_d , перекладається чеською конструкцією, в основі якої лежить інша модель, пор.: *Йому потрібні гроші — On potřebuje peníze, Нам потрібен спокій — My potřebujeme klid.*

У групі дієслівно-ад'єктивних предикаторів, що конституюють модель S_n — Vf_{cop} + Adj — S_d , можна виділити предикатори, у яких на основну семантику властивості нашаровується відтінок кореляції між лівовалентним і правовалентним компонентами. Це такі дієслівно-ад'єктивні предикатори, як *бути аналогічним / být analogický, бути ідентичним / být identický, бути співзвучним / být shodný, бути тотожним / být totožný* та деякі інші: *Конструкція А аналогічна конструкції Б — Konstrukce A je analogická konstrukci B, Переклад ідентичний оригіналові — Překlad je identický s originálem, Творчість Шевченка співзвучна мистецтву нашого часу — Tvorba Ševčenka je shodná s uměním naše doby, Моя думка тотожна твоїй — Moje myšlenka je totožna s tvou.* З наведених прикладів видно, що чеські дієслівно-ад'єктивні предикатори властивості, виражаючи семантичний відтінок кореляції, вимагають щодо правовалентного компонента головним чином форми орудного відмінка іменника (займенника) з прийменником *s*.

S_n — Vf_{cop} + Adj — S_i : *бути багатим / být bohatý, бути бідним / být chudý, бути близьким / být si blízký, бути вірним / být věrný, бути гордим / být hrdý, бути зайнятим / být zaujat, бути насиченим / být nasycený, бути переобтяженим / být přetíženu, бути повним / být plný* та ін. Наприклад: *Надра України багаті на корисні копалини — Hlubiny Ukrajiny jsou bohaté užitečnými nerosty, Ця країна бідна мінералами — Tato zem je chudá na nerosty, Слова близькі за змістом — Slova si jsou obsahem blízka, Ми серцем і любов'ю вірні — My jsme věrni srdcem a láskou, Учений був гордий результатами дослідження — Vědec byl hrdý na výsledky výzkumu, Син був зайнятий собою — Syn byl zaujat sám sebou, Повітря було насичене пахощами квіту — Vzduch byl nasycený vůněmi květu, Батько переобтяжений роботою — Otec je přetíženu prací, Хлопець був повний юними днями — Chlapec byl plný mladických dnů* тощо. Як свідчать приклади, валентність українських і чеських дієслівно-ад'єктивних предикаторів, що конституюють струк-

турну модель $S_n - Vf_{cop} + Adj - S_i$, може різнитися, пор.: *бути бідним на що, чим — být chudý na so, бути гордим з чого, чим — být hrdý na so, бути повним чим, чого — být plný čeho*. Крім того, трапляються випадки, коли еквівалентами до українських речень є чеські реченнєві структури іншої будови, пор.: *Вони різні характером — Oni se liší zevnějšket, Він розумом бистрий — On má bystrý rozum*.

3. Валентна структура $S_n - Vf_{cop} + Adj - \text{праер } S_{cas}$. Дієслівно-ад'єктивні предикатори, що конституюють цю валентну структуру, мають у своєму складі якісні прикметники, які вимагають доповнення своєї семантики об'єктом у формі непрямого відмінка іменника чи займенника з прийменником.

Залежно від типу дієслівно-ад'єктивного предикатора й характеру відмінкової форми правовалентного компонента праер S_{cas} аналізована валентна структура може реалізуватися в різних елементарних структурних моделях, які виражають семантичну структуру: носій властивості — властивість — об'єкт властивості. Найпродуктивнішими є такі моделі:

$S_n - Vf_{cop} + Adj - \text{для } S_g$: *бути аномальним / být abnormální, бути невідомим / být neznámý, бути важливим / být důležitý, бути дорогим / být drahý, бути знайомим / být známý, бути необхідним / být nutný, бути обов'язковим / být závazný, бути потрібним / být potřebný, бути додатним / být vhodný, бути стомливим / být únavný, бути характерним / být charakteristický, бути цікавим / být zajímavý, бути чужим / být cizí, бути шкідливим / být škodlivý* та ін.: *Умови для нас були аномальні — Podmínky pro nás byly abnormální, Країна для нас була невідома — Krajina byla pro nás neznámá, Грошова допомога була важливою для вченого — Peněžní pomoc byla důležitá pro vědce, Ваша думка для мене дорога — Váš názor je pro mě drahý, Моє життя для тебе незбагненне — Můj život je pro tebe nepochopitelný, Рішення обов'язкове для всіх — Rozhodnutí je závazné pro všechny, Праця стомлива для людини — Práce je pro člověka únavná, Така риса характерна для неї — Takový rys je pro ni charakteristický, Книжка цікава для дітей — Kniha je zajímavá pro děti, Ти для нас чужа — Ty jsi pro nás cizí, Недосипання шкідливе для організму — Nedostatečný spánek je škodlivý pro organizmus, Погода підхожа для мандрівки — Počasí je vhodné k cestování, Для відповіді був потрібен час — K odpovědi byl potřebný čas, Машина додатна для використання — Stroj je vhodný k použití*. У трьох останніх прикладах керування українських і чеських прикметників не збігається, пор.: *підхожа для мандрівки — vhodné k cestování, потрібний для відповіді — potřebný k odpovědi, додатна для використання — vhodný k použití*.

$S_n - Vf_{cop} + Adj - \text{до } S_g$: *бути аналогічним / být analogický, бути байдужим / být lhostejný, бути ввічливим / být zdvořilý, бути вибагливим / být náročný, бути готовим / být připraven, бути запонадливим / být duchtivý, бути звичним / být zvyklý, бути здатним / být zdatný, бути однаковим / být stejný, бути поблажливим / být shovívavý, бути подібним / být podobný, бути привітним / být přátelský, бути додатним / být schopen, бути рівним / být přímý, бути уважним / být rozorný, бути упадливим / být horlivý, бути хтивим / být chtivý* та ін.: *Конструкція А аналогічна конструкції Б — Konstrukce A je analogická s konstrukcí B, Він був байдужим до життєвих негод — On byl lhostejný k životním neúspěchům, Марія ввічлива до кожного — Marie je zdvořilá ke všem, Рослина вибаглива до світла — Rostlina je náročná na světlo, Студенти були готові до іспитів — Studenti jsou připraveni ke zkouškám, Він запонадливий до науки — On je duchtivý po učení, Ольга була звична до праці — Olga je zvyklá na práci, Вона була здатною*

до всякого діла — *Ona byla zdatná na veškerou činnost, Оксана до всіх однакова — Oksana je ke všem stejná, Професор поблажливий до студентів — Profesor je shovívavý ke studentům, Син подібний до батька — Syn je podoben otci, Вона уважна до гостей — Ona je rozorná k hostům, Сусід жадібний до грошей — Soused je chtivý peněz.* Як свідчать приклади, ця валентна модель представлена тільки в українській мові, у чеській їй відповідають інші моделі, у яких правова-лентний актант має іншу форму, пор. до S_g — $s S_i, k / ke S_d, na S_a, po S_1, S_g$.

S_n — $Vf_{cop} + Adj$ — від S_g : *бути віддаленим / být vzdálený, бути відмінним / být odlišný, бути далеким / být dalek, бути залежним / být závislý, бути невіддільним / být neoddělitelný, бути паралізованим / být paralyzovaný, бути протилежним / být protilehlý, бути шкарубким / být ztvrdlý* та ін.: *Село віддалене від міста — Vesnice je vzdálená od města, Вона відмінна від інших — Ona je odlišná od jiných, Син далекий від родинних традицій — Syn je dalek rodinných tradic, Діти залежні від батьків — Děti jsou závislé na rodičích, Шевченко невіддільний від української культури — Ševchenko je neoddělitelný od ukrajinské kultury, Сусідка паралізована від страху — Sousedka je paralyzovaná strachem, Сорочка шкарубка від поту — Košile je ztvrdlá potem.* Ця валентна модель представлена як в українській мові, так і в чеській, однак у деяких випадках українському компоненту від S_g відповідають у чеській мові компоненти $S_g, na S_1, S_i$.

S_n — $Vf_{cop} + Adj$ — на S_a : *бути багатим / být bohatý, бути готовим / být připraven, бути жадібним / být chtivý, бути здатним / být schopen, бути сердитим / být zlý, бути скванним / být náchylný, бути схожим / být podobný, бути чуйним / být citlivý* та ін.: *Область багата на події — Kraj je bohatý na události, Він готовий на все — On je připraven na vše, Сусід жадібний на гроші — Soused je chtivý peněz, Босць здатен на подвиг — Vojín je schopen hrdinského činu, Батько був сердитим на дочку — Otec byl zlý na dceru, Хлопець був скванним на крадіжку — Chlapec byl náchylný ke krádeži, Син схожий на батька — Syn je podobný otci, Саша був чуйним на образи — Šáša byl citlivý na urážku.* Наведена модель є продуктивною в обох мовах, у деяких випадках українському компоненту на S_a відповідають чеські $S_g, ke S_d, S_d$.

S_n — $Vf_{cop} + Adj$ — з S_i : *бути відвертим / být otevřený, бути дружним / být družný, бути ідентичним / být identický, бути паралельним / být paralelní, бути суворим / být přísný* та ін.: *Микола відвертий з товаришами — Mykola je otevřený ke katarádům, Брат дружний зі своєю сестрою — Bratr je družný ke své sestře, Копія ідентична з оригіналом — Kopie je identická s originálem, Віку поезії паралельні з віками народу — Léta poezie jsou paralelní s léty národa, Професор був суворий із студентами — Profesor byl přísný ke studentům.* Дана модель реалізується тільки в кількох чеських реченнях, у позиції присудка яких виступають предикатори типу *být identický, být paralelní*.

S_n — $Vf_{cop} + Adj$ — в S_i : *бути відомим / být známý, бути певним / být si jist, бути рівним / být si rovni, бути упевненим / být přesvědčen* та ін.: *Цей колектив відомий у танцювальному світі — Tento kolektiv je známý v tanečním světě, Він певний у своїх силах — On si je jist ve svých silách, Ми рівні в думках — My si jsme rovni v myšlenkách.* У цих прикладах аналізована модель реалізується повністю.

Ряд українських і чеських дієслівно-ад'єктивних предикаторів, на яких базуються аналізовані структурні моделі, можуть керувати синонімічними формами, пор.: *бути аналогічним чому, до чого / být analogickou čemu, s čím; бути певним чого, у чому / být jist čím, v čem* тощо.

Таким чином, аналіз конкретного мовного матеріалу показав, що реченнєві структури з дієслівно-ад'єктивними предикаторами конституюються в україн-

ській і чеській мовах на базі семантичних предикатів властивості, які виділяються в рамках предикатів стану. Конститутивним партиципантом семантичної структури дієслівно-ад'єктивних предикаторів є носій властивості, а також правоінтенційний партиципант, якщо він зумовлений семантикою прикметника. Дієслівно-ад'єктивні предикатори реалізуються головним чином у валентній структурі «субстантив у формі називного відмінка + дієслівно-ад'єктивний компонент», виражаючи інтенційну структуру «носії властивості — властивість».

Якщо в складі дієслівно-ад'єктивного предикатора виступає якісний прикметник, семантика якого вимагає доповнення правоінтенційним партиципантом, реалізація дієслівно-ад'єктивного предикатора відбувається на базі валентних структур з правовалентними компонентами, вираженими безприймениковими та прийменниково-відмінковими формами. У цьому випадку як в українській, так і в чеській мовах дієслівно-ад'єктивні предикатори конституують дві основні валентні структури: підмет — присудок — додаток у формі безприйменикового відмінка іменника чи займенника та підмет — присудок — додаток у формі прийменника з відмінком іменника чи займенника, виражаючи інтенційну структуру «носії властивості — властивість — об'єкт властивості».

Залежно від характеру відмінкової і прийменниково-відмінкової форми валентні структури з дієслівно-ад'єктивними предикаторами поділяються на валентні моделі, які в основному подібні в обох мовах. Однак у ряді випадків на базі валентних моделей в українській мові утворюються речення, яким у чеській відповідають речення іншої будови, що пояснюється або відмінністю у валентній структурі деяких українських і чеських дієслівно-ад'єктивних предикаторів, або відтворенням українських дієслівно-ад'єктивних предикаторів еквівалентними чеськими дієслівними предикаторами.

(Оломоуць, Чехія)

J. F. ANDERSH

THE TYPOLOGY OF SENTENCES WITH VERBAL-ADJEKTIVAL PREDICATORS IN UKRAINIAN IN COMPARISON TO CZECH LANGUAGE

The article focuses on the study of sentence with verbal-adjektival predicators in ukrainian in comparison to czech language.

Key words: sentence, syntactic structure, predicator, adjective predikators.